

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԿԸ ԳԵՐԻՇԵՆԷ ԱՌԱՋԻՆ ԱՎՈՐՆՏԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԳ ԱՎՈՐՆՏԸ ԿԸ ՄԿՍԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԷՄ ՀՆԱԲՔՆԵՐՈՎ

Թուրքիան փառալուր կերպով իրագործեց իր նպատակալետերը բանակցություններու առաջին առումով, յայտնապես Հայաստանի հետ սահմանի բացման համար:

1993-էն ի վեր, երբ թուրք ղեկավարները փակեցին սահմանը, անոնք երկու գլխաւոր նախապայմաններ ճշդեցին անոր վերաբացման համար. Հայաստան պետք է՝

1. Կասեցնէ Հայկական Յեղասպանութեան միջազգային ճանաչման իր ջանքերը,

2. Արցախը (Հարաբաղը) վերադարձնէ Ատրպէյճանին:

Հակառակ Հայաստանի վրայ այդպիսի խիստ պայմաններ դնելու թրջական յարատեւ փորձերուն, Հայաստանի իրերայաջորդ կառավարութիւնները յայտարարած են, թէ դիւանագիտական յարաբերութիւնները պետք է հաստատուին եւ սահմանը բացուի առանց նախապայմանի: Ուստի անշարժութիւնը կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Սակայն անցեալ տարուան ընթացքին շարք մը չափակալուած զարգացումներ տեսնելու հայրաքաղաքի Հայաստանի եւ Թուրքիոյ՝ վերանորոգելու համար իրենց անհաշտ յարաբերութիւնները: Երկու երկիրներն ալ, Միացեալ Նահանգներու եւ Եւրոպայի ճնշումներուն տակ, խթանուեցան նոր գլխաւոր դերակատարի մը կողմէ՝ Ռուսիոյ, ի խնդիր Հայաստան-Թուրքիա սահմանի բացման: Իբրեւ Հայաստանի մէջ մեծ գործարքներու սեփականատեր, Ռուսիան փորձեց միջ-սահմանային առեւտուր հաստատել Թուրքիոյ հետ՝ այդպիսով նաեւ նուաստացնելով Կրաստանի ռազմավարական կարեւորութիւնը՝ իբրեւ շրջանի միակ տարանցիկ ճամբան:

Անցեալ տարուան Հայաստանի խնդրայարոյց նախագահական ընտրութիւններուն յաջորդած խառնակութիւնները պատճառ դարձան, որ նոր ղեկավարները աւելի զգայուն ըլլան մեծ ուժերուն պահանջներուն՝ փոխադարձաբար նեցուկ ակնկալելով իրենց ներքին ընդդիմութեան դէմ: Արդար ըլլալու համար ըսենք, թէ Հայաստանի կառավարութիւնը կը հաւատար, որ սահմանի բացումը նաեւ կը ծառայէր Հայաստանի սեփական շահներուն: Առաւել, երբ անցեալ տարուան Կրաստան-Ռուսիա պատերազմին ընթացքին Կրաստանի ճամբով Հայաստանի ներածումները ժամանակաւորապէս կասեցուցեցան, հայ պաշտօնատարները անդրադարձան սահմանային ելքի այլ-ընտրանք մը ունենալու ռազմավարական արժեքին:

Թուրքիան ալ շահ պիտի ապահովէր Հայաստանի հետ սահմանի բացումէն թէ՛ տնտեսապէս եւ թէ՛ քաղաքական առումով. այսպէս՝

1. Թուրքիոյ արեւելեան նահանգներու բնակչութիւնը, որ խիստ ջգատուութեան մէջ է՝ կարիք, մեծապէս պիտի օգտուէր Հայաստանի հետ առեւտուրէ:

2. Թուրքիա պիտի լրացնէր Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան նախապայմաններէն մէկը:

3. Անգարան կը յուսար տարիամբ ըլլալ Սպիտակ Տունն ու Գոնկրետը Հայկական Յեղասպանութեան նկատմամբ դրական կեցուածք որդեգրել:

Հակառակ այդ ձեռի յստակ եւ անմիջական առաւելութիւններուն, թուրք պաշտօնատարներ երկարաձգեցին բանակցութիւնները, որպէսզի առաւելագոյն տարողութեամբ զիջումներ ապահովէին Հայաստանի կողմէ՝ ի փոխադարձ սահմանի բացման:

Ճեղքումի առաջին նշոյլը յայտնուեցաւ 23 Յունիս 2008ին, երբ Հայաստանի նորընտիր նախագահ Սերժ Սարգսեան, Մոսկուա այցելութեան ընթացքին անակնկալօրէն յայտարարեց «պատմական յանձնաժողով» մը կազմելու թրջական առաջարկին իր համաձայնութիւնը: Սակայն նախագահը պնդեց, որ յանձնաժողովը կազմուի «միայն սահմանի բացումէն ետք»: Հետագային հայկական կողմը յայտարարեց, թէ յօժար է միջկառավարական յանձնաժողովի հաստատման, որ պիտի ըզն-նարկէ երկու երկիրներուն միջեւ գոյութիւն ունեցող բոլոր առկա խնդիրները:

Երբ 2008ի վերջաւորութեան յստակացաւ, թէ Պարաք Օպաման պիտի շահէր նախագահական ընտրութիւնները եւ հաւանաբար պահէր Հայկական Յեղասպանութիւնը ճանկնալու իր խոստումը, թրջական կառավարութիւնը արձակեց քարոզարած մը՝ համաձայնութիւնը: Սակայն նախագահը պնդեց, թէ Հայաստանն ու Թուրքիան շատ նուրբ բանակցութիւններու մէջ են, որոնք պիտի ակնահարուին եթէ երրորդ կողմ մը ճանկնալ Յեղասպանութիւնը: Յստակ է, որ թուրքերը անկեղծ չէին իրենց հոչակած միտումներուն վերաբերեալ: Եթէ անոնք լուրջ ըլլալին, ապա սահմանը կրնար բացուիլ քանի մը օրուան մէջ եւ ոչ ամիսներու կամ տարիներու... Այդ քարոզարածի գագաթնակէտին Հայաստանի եւ Թուրքիոյ նախագահները գագաթնաժողով մը ունեցան Երեւանի մէջ, երկու երկիրներու ազգային խումբերուն միջեւ ֆուլթայի խաղին ներկայ գտնուելու առիթով: Հայերը քաջալերուած էին, որ թուրք ղեկավարները չէին Հայաստանի վրայ դրած իրենց սովորական նախապայմանները ինչ կը վերաբերի Հայկական Յեղասպանութեան ճանաչման եւ Արցախին:

Անցեալ շաբաթ Թուրքիա տուած նախագահ Օպամայի այցելութիւնը ճակատագրական ազդեցութիւն ունեցաւ հայ-թրջական յարաբերութիւններուն վրայ: Անգարայի մէջ իր զգուշաւոր ակնարկութիւններէն դատելով՝ յստակ դարձաւ, թէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը որդեգրած էր երկրամի թրջական կեցուածքը, թէ՛ երրորդ կողմերը պետք չէ կեցուածք որդեգրեն Հայկական Յեղասպանութեան նկատմամբ, մինչ Հայաստանն ու Թուրքիան լուրջ բանակցութիւններու մէջ են:

Սակայն այս զգուշութեամբ կազմակերպուած թրջական խաղը մետասաներորդ պահուն գրեթէ պիտի խափանուէր, երբ Ատրպէյճանի նախագահ Ալիեւ մերժեց երթալ Պոլիս նախագահ Օպամային հետ հանդիպելու: Ալիեւ զայրացած էր, որ Թուրքիա կը մտածէ Հայաստանի հետ իր սահմանը բանալ՝

անտեսելով Պարաքի շահերը: Ալիեւի միտքը հանգստացնելու համար Թուրքիոյ վարչապետ Էրտողան յայտարարեց, թէ սահմանը պիտի բացուի, մինչեւ որ Երեւան լուծէ Ատրպէյճանի հետ իր տագնապը: Դժգոհելով, որ Թուրքիա կը վերակոչէ իր հին նախապայմանները, Հայաստանի արտաքին գործոց նախարար Էտուարտ Նալպանտեան ջնջեց Պոլիս իր այցելութիւնը: Սակայն, վերջաւորութեան, ան հետագայ թռիչքով մը կատարեց այդ ճամբորդութիւնը, հաւանաբար ամերիկացի պաշտօնատարներուն պնդումներուն պատճառով: Միւս կողմէ, Ալիեւ ամուր մնաց Թուրքիա չայցելելու իր որոշումին վրայ: Դժբախտաբար պրն. Նալպանտեանի ներկայութիւնը Պոլսոյ մէջ վարկ տուաւ թրջական այն սխալ դրսեւորումներուն, թէ երկու երկիրները լաւ յառաջխաղացք կ'արձանագրեն իրենց բանակցութիւններուն մէջ:

Այդպիսով Թուրքիան յաջողեցաւ խաբել նախագահ Օպաման եւ ուրիշ ղեկավարներ, մտածել տալով անոնց, թէ լուրջ աշխատանք կը տանէր բարելաւելու համար Հայաստանի հետ իր երկար ատենէ ի վեր լարուած յարաբերութիւնները: Իբրեւ արդիւնք՝ թուրք պաշտօնատարներ արժանացան շատ մեծ թիւով ողջագուրումներու եւ անգին ծանուցումի: «Տը Էքսոմիսթը» ամաթերթը ճիշդ տեղին դիտել տուաւ. «Թուրքիա արեւի լուսնը կ'առնէ Պարաք Օպամայի երկօրեայ այցելութեան փառքին մէջ»: Կատարաբար թուրքերը յաջողեցան առաւելագոյն չափով հանրային յարաբերութեան շահէր ապահովել պարզապէս սահմաններ բանալու մասին խօսելով ու յաջողեցան համոզել նախագահ Օպաման, թէ լաւ գաղափար էր Հայկական Յեղասպանութիւնը ճանկնալ Անգարայի մէջ գտնուած ատեն: Պիտի սպասենք եւ տեսնենք, եթէ Թուրքիան նաեւ յաջողած է լռեցնել նախագահը 24 Ապրիլին...

Թրջական խաղին երկրորդ առումը զօրաւոր թափով ընթացք մէջ է, մինչ Ատրպէյճան կը սպառնայ Թուրքիոյ դէմ ամէն տեսակի միջոցառումներու դիմել, եթէ ան համարձակի բանալ Հայաստանի հետ իր սահմանը առանց Արցախի մէջ հողային զիջումներու հետ կապելու հարցը: Ատրպէյճանի ամբողջ բնակչութիւնը խեղագարած է այս հարցին գծով: Թուրքիոյ մէջ ընդդիմադիր ղեկավարները եւս լարուած են եւ Էրտողանը կ'ամբաստանեն «Եղբայր Ատրպէյճանի» շահերը անտեսելով:

Սպիտակ Տուն վերադարձին նախագահ Օպաման անմիջապէս հեռաձայնեց նախագահ Ալիեւին՝ վստահեցնելու համար անոր, թէ Արցախի տագնապին լուծման նկատմամբ, ինչպէս նաեւ հայ-թրջական յարաբերութիւններուն բնականոնացման համար ամերիկեան նեցուկը կանգուն է:

Անդժոնաժը կը շարունակուի, Հայաստանի ղեկավարները կը շարունակեն զարմանալիօրէն դրական յայտարարութիւններ կատարել Թուրքիոյ հետ իրենց բանակցութիւններուն մասին, հակառակ թուրք պաշտօնատարներուն կողմէ շարունակ կրկնուող յայտարարութիւններուն, այն մասին թէ՛ սահմանը պիտի բացուի մինչեւ որ Երեւան զիջումներ կատարէ Արցախի հարցով:

Այնպէս կը թուի, թէ Թուրքիա սահմանը բանալու բանակցութիւններուն առաջնահերթութեան կարգը պիտի նուազեցնէ մինչեւ որ Միւսիլի խմբակը, որ կը բաղկանայ Միացեալ Նահանգներէն, Ռուսիայէն եւ Ֆրանսայէն, կարենայ օպացուցել, թէ յառաջխաղացք կայ Արցախի բանակցութիւններուն մէջ: Միայն այն ատեն է, որ Թուրքիան պիտի մտածէ Հայաստանի հետ սահմանի բացման մասին:

Թուրք-ատրպէյճանական այս խաղին հակազդելու համար՝ 1. Հայաստանի ղեկավարները պետք է սկսին կարծի կեցած որդեգրելու Թուրքիոյ եւ Ատրպէյճանի հետ, առանց պետք եղածէն աւելի մտահոգուելու մեծ ուժերուն վրայ լաւ տպաւորութիւն ձգելով, ինչ որ կը ջանան իրագործել անոնց պահանջներուն յարմարելով:

2. Հայաստան պետք է կառուցուի մնայուն նախապայմանի Թուրքիոյ հետ սահմանը բանալու եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ վճարելու իր վարձելի կեցուածքին՝ դէմ դնելով Ռուսիայէն, Միացեալ Նահանգներէն եւ Եւրոպայէն բանեցուած ճնշումներուն:

3. Հայաստան պետք է 7 Հոկտեմբերը ճշդ իբրեւ սահմանի բացման ժամկէտ: Մինչեւ այդ թուականը Թուրքիոյ կողմէ քաջ ջանուելու պարագային, նախագահ Սարգսեան պետք է մերժէ Թուրքիա այցելել ֆուլթայի դարձի մրցումին առիթով, այդպիսով բացայայտած ըլլալով Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու բարելաւման վերաբերեալ թրջական խաղը:

4. Սահմանի վերաբերեալ որեւէ համաձայնութիւն գոյացնելէ շատ առաջ, Հայաստանի խորհրդարանը պետք է պահպանէ Հայաստանի ազգային ապահովութիւնը՝ բոլոր օտարներուն արգիլելով հող գնել սահմանային զգայուն շրջաններու մէջ, կամ ներդրումներ կատարել որոշ ռազմավարական աղբիւրներու կամ մարզերու մէջ:

5. Հայաստանն ու ամերիկահայերը պետք է կարելի եղածին չափով խիստ կերպով դատապարտեն անցեալ շաբաթ Անգարայի մէջ նախագահ Կիւի անամօթ ուրացումը Հայկական Յեղասպանութեան՝ նախագահ Օպամայի հետ տուած միացեալ մամուլ ատուլիսին ընթացքին, որ հեռատեսիլով սփռուեցաւ ամբողջ աշխարհի տարածքին: Ան ի հակադարձութիւն, ամերիկահայերը պետք է անմիջապէս Միացեալ Նահանգներու Ծերակոյտին յանձնեն Յեղասպանութեան օրինակներ օրինակել: Վերջապէս, աւելի իմաստալից է որ այդպիսի օրինակներ մը վաւերացուի Ծերակոյտին մէջ, որ երբեք չէ վաւերացուցած Հայկական Յեղասպանութեան մասին օրինակներ մը, փոխանակ ներկայացուցիչներու տան մէջ, որ արդէն իսկ այդ ձեռի երկու օրինակներ որդեգրած է 1975-ին եւ 1984-ին:

ՅԱՐՈՒՑ ՍԱՍՈՒՆԵԱՆ
«Տը Գալիֆորնիա Գուրիլը»-ի խմբագիր

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒՄԸ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ԼՈՍ ԱՆՃԵԼՍԻ ՄԵՉ

Լոս Անճելըսահայութիւնը Հայկական Յեղասպանութեան ոգեկոչման ձեռնարկներուն սկսաւ կանուխէն: Պատճառներէն մէկը ի հարկէ ԱՄՆ-ի նախագահ Պարաք Օպամայի Ապրիլին Թուրքիա այցելութիւնն էր, միւսը եւ ոչ-պակաս կարեւոր, Հայաստան-Թուրքիա վերջին շփումները, որոնք հազարաւոր սփիւռքահայերու մօտ արթնցուցած են հարցումներ ու պատճառ եղած են մտահոգութիւններու: ԱՄՆ-ի հայութեան մօտ Հայ Դատի հետապնդումը օրակարգի կարեւոր խնդիր մըն է, մասնաւոր որ այս տարի Սպիտակ Տուն նոր վարչութիւնն ու Գոնկրետը երբեք չէին այսքան հայանպաստ չէն եղած:

Շաբաթ, Մարտ 14-ին, Հայկական Յեղասպանութեան 94-րդ տարելիցի Ոգեկոչման Համագաղութային Մարմինը կազմակերպած էր միօրեայ զեկուցաժողով մը, որուն մասնակցեցան հայ եւ ոչ հայ մասնագետներ: Համագաղութային Մարմինն մաս կը կազմէն հարաւային Գալիֆորնիայի քաղաքական, հոգեւոր, բարեսիրական եւ հայրենակցական կազմակերպութիւններն ու հաստատութիւնները:

Գիտաժողովի յանձնախումբի անդամներն էին պարոնայք Յակոբ Նազարեան, Չաւեն Խանճեան, դոկտ. Վահրամ Շեմմասեան, փրոֆ. Օշին Զէշիշեան եւ դոկտ. Կարօ Մուճեան: Համագաղութներն էին դոկտ. Վահրամ Շեմմասեան եւ փրոֆ. Օշին Զէշիշեան, որոնք ձեռնհասօրէն վարեցին գիտաժողովը:

Ելոյթ ունեցաւ Գալիֆորնիայի Լոս Անճելըսի համալսարանի հայ լեզուի ու գրականութեան դասախօս դոկտ. Ռուբին Փորոնմեան, որ զեկուցեց Թուրքիոյ ներքին (վրեմատահայաստանի) նահանգներու մէջ թաքնուած հայերու մասին: Դեպի պատմական Հայաստան ու Կիլիկիա շրջապտոյտներ կազմակերպող պր. Արմեն Արոյեան պատմեց շրջանի հայ, թուրք ու քիւրտ բնակիչներու հետ իր հանդիպումներուն մասին: Բ.Բ.Մ. Մանուկեան-Տեմիրճեան վարժարանի աշակերտուհի Ռիթա Չաքրեան զեկուցեց Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան ազգահաւաքի մասին, որուն շնորհիւ հազարաւոր հայ որբուկներ հաւաքուցեցան անպատկերէն ու տեղաւորուցեցան որբանոցներու մէջ: Հայաստանի Հանրապետութեան Լոս Անճելըսի գլխաւոր հիւպատոս պր. Գրիգոր Յովհաննիսեան ողջունեց ելոյթի կազմակերպիչները եւ շեշտեց նման գիտաժողովներու կարեւորութիւնը: «Գալիֆորնիա Գուրիլը»-ի խմբագիր եւ Միացեալ Հայկական Ֆոնտի վարիչ տնօրէն պր. Յարութ Սասունեան իր կուռ ելոյթին մէջ անդրադարձաւ ցեղասպանութեան ճանաչումէն գտն անոր յաջորդելիք հատուցման ու պատմական հողերու վերադարձի մասին:

Գիտաժողովի ուշագրաւ զեկուցումներէն մէկն էր Գանատայի նախկին արտակարգ ու լիազօր դեսպան, պատմաբան պր. Արա Պապեանի ելոյթը հայոց ճակատագրին մէջ մեծագոյն դեր կատարած դաշնագիրներու մասին: Չեկուցողը յստակօրէն ցոյց տուաւ, թէ հայութեան պարտադրուած կարգ մը դաշնագիրներ օրինական հիմք չունին, մինչ Սեւրի դաշնագիրն ու ԱՄՆ-ի նախագահ Վ. Վիլսոնի ջանքերը կը մասն որպէս օրինակ կարեւոր ջանքեր հայկական պահանջատիրութեան մէջ: Ելոյթներ ունեցան նաեւ Չափման համալսարանի օրէնագիտութեան դասախօս փրոֆ. Մայքըլ Պելլըրը, Համագաղութային Միացեալ Մարմնի ատենապետ պր. Արա Ահարոնեան («Մտահոգութիւններ Հայաստանի ազգային ապահովութեան վերաբերեալ») եւ Ամերիկայի Հայ Դատի յանձնախումբի ներկայացուցիչ Սթիւ Տեւեան:

Համագաղութային Մարմինը գիտաժողովի լոյսին տակ պատրաստեց յատուկ նամակ կոչ մը՝ յորուած ԱՄՆ-ի նախագահ Պարաք Օպամային ու ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսեանին: Ստորեւ այդ նամակի հայերէն թարգմանութիւնը.

Հայկական Յեղասպանութեան Ոգեկոչման Համագաղութային Մարմին Գիտաժողով Լոսիւրուած Հայկական Յեղասպանութեան
14 Մարտ 2009, Լոս Անճելըս

Մեծարգոյ պր. նախագահ, Գիտաժողովն ու Հարաւային Գալիֆորնիայի Հայկական Յեղասպանութեան Ոգեկոչման Համագաղութային Մարմինը որոշեցին Ձեզի յղել սոյն նամակը, որպէս տեղական մարդկային իրականացումներու կազմակերպութեան գործունեայ անդամներ ու մասնագետներ, որոնք կ'ուսումնասիրեն ցեղասպանութիւնը: Զանի կը մօտենայ Հայկական Յեղասպանութեան 94-րդ տարելիցը եւ Դոք կը գտնուիք Թուրքիա այցելութեան սեմին, կը խնդրենք Ձեզմէ որ Ձեր յայտարարութիւններուն մէջ 1915-ի հայկական զանգուածային կոտորածները անուանէք որպէս ցեղասպանութիւն, ինչպէս որ Դոք բազմիցս որակած էք, յատկապէս 2005 թուականի Մարտ 18-ին երբ դիմած էիք նախագահ Ճորձ Պուշին, որպէսզի ցեղասպանութիւն անուանէ կատարուածը:

Մենք լիայրոյ ենք որ Դոք լաւ գիտէք, թէ որքան կենսական է ճիշդ խօսիլը փոխանակ դիմելու բառախաղերու, մասնա-

Թրջակցութիւն յատուկ «Արարատ»-ի համար
ՄԻԱՍ ԳՈՏԱՅԵԱՆ
Լոս Անճելըս

(Շար.ը տեսնել էջ 4)

ՀԱՅՈՑ ՃԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 94-ԱՄԵԱԿԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Պատգամախօս ՎԱՐԴԱՆ ՕՍԿԱՆԵԱՆ
(Հայաստանի պրոֆեսորի գործոց նախկին նախարար)

24 Ապրիլ 2009, Երեւոյեն ժամը 8:00-ին, «Եմիլ Լազուս» ՀԱՊԻԱՍԱՐՈՒՇԻՄԸ, ՏԵՊԻՍԻ:

ՀԱՅՈՑ ՃԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԿԵՐՈՂՈՒՄԸ ՄԱՐՏԻՆ